

ХРОНОТОП РОМАНУ ДЖОНА ФАУЛЗА «МАГ» В РІЗНОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ

В історії англійської літератури ХХ століття було відзначено великою зацікавленістю письменників елліністичною спадщиною, що проявлялось в інтересі до історії, географії, культури Древньої Греції. Грецька тематика відчутно захоплює Дж. Джойса, Р. Тревельяна, Е.М. Форстера, Р. Грейвза, Дж. Ліндсея, М. Рено, Дж. Вінтерсона. У цьому плані значне місце посідає творчість Джона Фаулза, особливо його роман «Маг». Зацікавленість Фаулза Грецією з'явилась внаслідок особистих вражень від перебування в країні, так і в результаті його глибокого захоплення давньогрецькою міфологією, філософією (особливо філософією Геракліта), творчістю античних авторів (насамперед, Гомера), поезією ХХ ст.: К. Кавафіса, Г. Сеферіса, Я. Ріцоса, О. Елітіса [5]. Письменник називав Грецію своєю другою батьківщиною. Роман «Маг» в остаточній редакції з'явився в 1977 році із передмовою письменника, в якій він пояснює інтертекстуальні перегуки свого твору, розповідає про паралелі між текстом і реаліями. Цей роман неодноразово ставав об'єктом різних досліджень, проте часопросторова організація твору в контексті порівняння оригіналу з його українським та грецьким перекладами ще не були предметом окремого дослідження, що обумовлює актуальність цього дослідження. Відтак, мета цієї роботи – порівняльний аналіз часових і просторових відносин тексту оригіналу роману «Маг» з його перекладами українською та грецькою мовами.

Англійський письменник Джон Фаулз у своєму романі «Маг» розповідає про молодого чоловіка Ніколаса Ерфе, представника типової післявоєнної англійської інтелігенції. Його життя невизначене та безцільне, і для того, щоб щось змінити в житті, він вирішує відправитися на грецький острів Фраксос в пошуках нових вражень та намагаючись припинити стосунки зі своєю дівчиною Алісон. Майже протягом року він працює вчителем англійської мови в школі на острові, упродовж цього часу він починає усвідомлювати власну бездарність та безглуздість існування і ледь не вирішує скоїти самогубство. Але несподівано під час прогулянки Ніколас знаходить віллу «Бурани», яка стала для нього саме тим, чого він прагнув – вигаданим світом та новою таємницею. З цього моменту головний герой стає учасником так званого «експерименту», який для нього влаштував власник вілли – Моріс Кончіс. На долю головного героя випав чималий ряд таємниць, випробувань волі та психіки. Всі ті події, які довелося пережити головному герою, настільки занурюють його в світ міфів та таємниць, що він майже втрачає почуття реальності. Моріс Кончіс достатньо вправно керує Ніколасом упродовж усього «експерименту», та навіть тоді, коли Ніколас приходить до переконання, що він визначився зі своїми дійсними бажаннями і навчився відрізнити справжнє від неправдивого, казка обривається і перетворюється на нічний кошмар, в якому Кончіс доводить Ерфе всю помилковість його висновків. У кінці роману головний герой повертається до Англії.

Творчість Джона Фаулза поєднує в собі міфологічну, екзистенціалістську і постмодерністську основи, які проявляються, відповідно, в прагненні автора створити багатозначний підтекст, тобто рівень класичних архетипів, реалізації проблеми становлення особистості, що проходить випробування, а також у створенні інтертексту і виборі ігрових моделей [7, 110]. На нашу думку, цей роман також має елементи роману виховання. В основі сюжету є історія становлення Ніколаса Ерфе, який набуває життєвого досвіду під час всіх тих випробувань, які влаштував для нього загадковий мешканець острова Фраксос, Моріс Кончіс. Для розвитку головного героя автор роману вибрав незвичайну сюжетну лінію, яка являє собою динамічний сюжет з несподіваними поворотами, елементами детектива і фантастики. Все це підпорядковується одній ідеї – показати шлях самопізнання людини, усвідомлення себе як особистості.

Стосовно мети цієї роботи зазначимо, що порівняння різномовних перекладів хронотопу Греції в романі «Маг» є складовою нашого дослідження рецепції творчості Д. Фаулза в українській та грецькій літературах. Перший переклад роману українською мовою був здійснений Олегом Королем в 2015 році, а грецькою мовою він був перекладений в 1997 році Федоном Тамвакакісом. В процесі дослідження було застосовано хронотопічний аналіз, а також елементи описового методу. Термін «хронотоп», введений М. Бахтіним, означає взаємозв'язок часових і просторових характеристик зображених у художньому творі явищ. М. Бахтін стверджував, що саме хронотоп є організаційним центром основних сюжетних подій у романах: «В літературно-художньому хронотопі ... час густішає, щільнішає, стає художньо зримим; простір стає інтенсивнішим, втягується у рух часу, сюжету, історії. Прикмети часу розкриваються у просторі, і простір обмірковується та вимірюється часом» [1, 355].

На нашу думку, хронотоп Греції виконує велику роль для сюжетно-композиційної структури роману. Значущі події в житті обох головних героїв твору відбуваються саме на грецькому острові Фраксос. Ніколас Ерфе, який раніше чув про місце від свого колеги Мітфорда, коли приїздить в країну, бачить все своїми очима і такими словами описує побачене: «*Five days later I was standing on Hymettus, looking down over the great complex of Athens-Piraeus, cities and suburbs, houses split like a million dice over the Attic plain. South stretched the pure blue late-summer sea, pale pumice-colored islands, and beyond them the serene mountains of the Peloponnesus stood away over the horizon in a magnificent arrested flow of land and water. Serene, superb, majestic: I tried for adjectivesless used, but anything else seemed lick and underweight. I could see for eighty miles, and all pure, all noble, luminous, immense, all asit always had been*» [8]. Український перекладач так передає його враження: «*За чотири дні я стояв на горі Гімет, споглядаючи на мегаполіс Афіни-Пірей, на міста і передмістя, що міриадами гральних костей розсипалися на рівнині Аттики. На півдні розляглося чисте блакитне передосіннє море з островами кольору синьої пемзи, а ген там, понад обрієм, у завмерлому розкішному потоці землі і води, височили погідні гори Пелопоннесу. Погідні, пишні, величні... Я добирав якихось інших означень, менш зужиткованих, але кожне видавалося дуже вбогим. Тут око сягало поза вісімдесят миль у далину, все було прозоре, чудовне, просвітлене й прозоре – таке, як і незчисленні віки тому*» [6, 44]. Ми не вважаємо переклад О. Короля вповні адекватним через неточності та використання семантичних трансформацій. Якщо перекласти оригінал без не виправданих прикрас, то маємо такий текст: «*Через п'ять днів я стояв на горі Гімет, дивлячись вниз на великий комплекс Афіни-Пірей, міста та передмістя, будинки, розділені, немов гральні кістки, на Аттичній рівнині. З південного боку простягнулось чисте, блакитне море кінця літа, острови кольору блідої пемзи, а за ними на далекому горизонті височили спокійні гори Пелопоннесу в чудовому поєднанні землі і води. Спокійні, чудові, величні: я намагався підібрати прикметники менш уживані, але будь-що інше здавалося не таким вдалим. Я міг бачити понад 80 миль вдалину і усе було чисте, благородне, світле, величне, все як і завжди було*» (переклад наш. – К.Д.). Читаємо грецький варіант: «*Τέσσερις μέρες αργότερα στεκόμουν στον Γμηττό κοιτώντας κάτω τό τεράστιο σύμπλεγμα Ἀθήνας και Πειραια, πόλεις καί προάστια, σπίτια πεταμένα σάν εκατομμύρια ζάρια πάνω στήν αττική πεδιάδα. Στο νότο απλωνόνταν τό καθαρό γαλανό της θάλασσας στό τέλος του καλοκαιριου, χλωμά νησιά στό χρώμα της ελαφρόπετρας, καί πέρα από αυτά, τά γαλήνια βουνά της Πελοποννήσου πάνω από τόν ορίζοντα σέ μιá υπέροχη ακινητοποιημένη συνέχεια γης καί νερού. Γαλήνια, υπέροχη, μεγαλειώδης, δοκίμασα επίθετα λιγότερο χρησιμοποιημένα, όμως κάθε τί άλλο έμοιαζε λιγότερο βαρυσήμαντο. Μπορούσα νάδωογδόντα μίλια μακριά καί όλα ήταν αγνά, όλα εύγενικα, φωτεινά, απέραντα, όλα όπωσήταν πάντα*» [9, 57]. Переклавши грецький текст українською, маємо: «*Через чотири дні я стояв на горі Гімет, дивлячись вниз на величезний комплекс Афіни-Пірей, міста і передмістя, будинки, розкинуті, як мільйони кісток, на рівнині Аттики. З південного боку розташовується чисте, блакитне море кінця літа, острови кольору блідої пемзи, а за його межами спокійна гора Пелопоннес, прямо над горизонтом чудове нерухоме поєднання землі і води. Спокійний, красивий, чудовий, я намагався підібрати найменш вживані прикметники, проте все інше здавалось менш важливим. Я міг бачити понад 80 миль вдалину і все було чистим, все ніжне, яскраве, нескінченне, все як завжди*» (переклад наш. – К. Д.). Доходимо висновку, що грецький переклад є значно ближчим до оригіналу, а Олег Король в своєму перекладі застосовує прийом лексичного додавання.

Згодом Ніколас Ерфе ділиться своїми враженнями стосовно Греції: «*...As if Greece were a woman so sensually provocative that I must fall physically and desperately in love with her, and at the same time so calmly aristocratic that I should never be able to approach her.*

None of the books I had read explained this sinister-fascinating, this Circe-like quality of Greece; the quality that makes it unique. In England welivein a verymuted, calm, domesticated relationship with what remains of our naturall and scape and its soft northern light; in Greece landscape and light are so beautiful, so all-present, so intense, so wild, that there lationship is immediately love-hatred, one of passion. It took tem any months to understand this, and many years to accept it» [8]. Український перекладач зробив наступний переклад: «*Ніби Греція була такою еротичною спокусницею, що хоч-не-хоч, а по вуха залюбишся, і водночас такою байдужою аристократкою, що й несила підійти до неї. Жодна з книжок, що я прочитав, не розтлумачила цієї недоброї, чарівливої, кіркеїної властивості, завдяки якій Греція єдина й неповторна. В Англії ми дуже мирно, спокійно, по-домашньому співіснуємо з нашими рештками природи і з її м'яким північним світлом; натомість у Греції природа й світло такі прекрасні, такі всюдисущі, такі потужні, такі буйні, що співіснування стоїть на своєрідному почутті – сплаві любові й ненависті. Багато місяців минуло, поки я це збагнув, а примирився з цим аж по багатьох роках*» [6, 44–45].

Як бачимо, український перекладач знов використовує лексичні трансформації не на користь семантичної тотожності з оригіналом, емфатично посилюючи зміст. Наприклад: «*if Greece were a woman ... so calmly aristocratic...*» – «була байдужою аристократкою». Вірний переклад

звучить так: «Якби Греція була жінкою... спокійно аристократичною...». Крім того, в цьому великому тексті зустрічаємо ще один приклад неадекватної передачі змісту: «недоброї, чарівливої, кіркеїної властивості». «*This Circe-like quality of Greece...*» – алюзію щодо чарівниці Кіркеї з давньогрецького міфу в українському тексті подано за допомогою транскодування, тобто було просто транслітеровано. У контексті слів рідної мови транскрибоване слово виділяється як чуже, що надає предмету, який воно позначає, конотацію оригінальності, але водночас незрозумілості, зокрема у даному контексті. Бажано було б надати примітку перекладача або застосувати внутрішньотекстове пояснення. Наш варіант перекладу: «Жодна з книг, які я прочитав, не пояснила цієї зловісно-захоплюючої, унікальної якості Греції, яку мала її прадавня чарівниця Кіркея». Стосовно грецького перекладу, то можемо сказати, що він практично співпадає з оригіналом.

Перше враження Ніколаса від острова Фраксос: «*Phraxos lay eight dazzling hours in a small steamer south of Athens, about six miles off the main land of the Peloponnesus and in the center of a landscape as memorable as itself: to the north and west, a great flexed arm of mountains, in whose crook the island stood; to the east a distant gently peaked archipelago; to the south the soft blue desert of the Aegean stretching away to Crete. Phraxos was beautiful. There was no other adjective; it was not just pretty, picturesque, charming – it was simply and effortlessly beautiful. It took my breath away when I first saw it, floating under Venus like a majestic black whale in an amethyst evening sea, and its till takes my breath away when I shut my eyes now and remember it. Its beauty was rare even in the Aegean, because it shills were covered with pinetrees, Mediterranean pines as light as green finch feathers. Nine-tenth of the island was uninhabited and uncultivated: nothing but pines, coves, silence, sea. Herded into one corner, the northwest, lay a spectacular agglomeration of snow-white houses around a couple of small harbors*» [8]. Український переклад: «Від Афін до Фраксосу – вісім незабутніх годин на пароплавчику в південному напрямку. Острів лежить десь за шість миль від пелопоннеського узбережжя – такий самий незабутній, як і його оточення: з півночі й заходу Фраксос велетенською рукою обіймають гори, й він якраз у ліктьовому згині; ген далеко на сході манячать пагорби архіпелагу; на півдні м'яко-блакитна пустиня Егейського моря простягається до самого Криту. Фраксос прекрасний. Інші епітети не годяться. Його не назвеш милим, гарним, мальовничим; він прекрасний – дуже просто й без натяжки. Мені забило дух, коли я вперше побачив, як він пливе в промінні Венери, немовби величавий чорний кит, у вечірньому аметистовому морі. Та й досі мені забиває дух, коли заплющую очі й гадаю про нього. Навіть в Егейському морі рідко де знайдеш таку красу. Пагорби тут поросли соснами – середземноморськими пініями, світлими, як пір'я в'юрка. Дев'ять десятих острова – це незаселена й необроблювана земля. Тільки сосни, невеликі затоки, море, тиша. У північно-західному куті, біля двох бухточок, мальовничо розсипалися сніжно-білі будиночки» [6, 45]. При перекладі цього уривку український перекладач змінив синтаксичну структуру тексту, розбивши довгі англійські речення на кілька коротших українських. Федон Тамвакакіс йде точно за оригіналом, адекватно передаючи його семантико-стилістичну та синтаксичну структуру.

У підсумку, зауважимо, що у статті висвітлено лише деякі аспекти порівняльного аналізу різномовних перекладів хронотопу роману «Маг» Джона Фаулза. У результаті дослідження встановлено, що грецький переклад часово-просторових відносин тексту є повністю адекватним першотвору. В україномовній версії роману було застосовано такі перекладацькі прийоми, як: транскодування, контекстуальні та синтаксичні трансформації. Детальніший філологічний аналіз вказаних варіантів перекладу роману стане предметом нашої подальшої роботи.

Список використаних джерел

1. Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / М.М. Бахтин // Литературно-критические статьи. – М. : Искусство, 1986. – С. 234–407.
2. Зорівчак Р. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози) / Р. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львівському ун-ті, 1989. – 216 с.
3. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства : підручник / І. Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 512 с.
4. Мюллер В.К. Англо-русский словарь / В.К. Мюллер. – М. : Русский язык, 1981. – 887 с.
5. Павлова А.А. Греція в прозе Джона Фаулза : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.03 «Література народів стран зарубіжжя (западноєвропейська література)» / А.А. Павлова. – М. : 2010. – 20 с.
6. Фаулз Д. Маг : роман / пер. з англ. О. Короля / Д. Фаулз. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. – 528 с.
7. Шамсутдинова Н.З. Магический реализм в современной британской литературе (Анжела Картер, Салман Рушди) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.03 «Література народів стран зарубіжжя (западноєвропейська література)» / Н.З. Шамсутдинова. – М. : 2008. – 187 с.

8. Fowles, John. The Magus [Електронний ресурс] / John Fowles. – Режим доступу : <http://e-libra.ru/read/216736-the-magus.html>
9. Φωουλς, Τζων. Ο Μαγος / μετάφραση Φαίδων Ταμβακακης / Τ. Φωουλς. – Αθήνα : Βιβλιοπόλειον της «ΕΣΤΙΑΣ» Ι.Δ. Κολλαору & Σιας Α.Ε., 2012. – 775 σ.

Анотація. Стаття присвячена перекладацькій реценції роману «Маг» англійського письменника Джона Фаулза в різних національних літературах. Здійснено аналіз хронотопу оригіналу з його перекладами українською та грецькою мовами. Висвітлено прийоми відтворення художньо-стилістичних особливостей аналізованого твору, застосовані перекладачами.

Ключові слова: хронотоп, перекладацькі прийоми, реценція, адекватність перекладу, оригінал, семантико-стилістична структура.

Summary. The article is devoted to the translation reception of the novel «The Magician» by the English writer John Fowles in various national literatures. «The Magus» is a postmodern novel by British author John Fowles. It is a novel of revelation: it recounts the 'initiating' journey of Nicholas Urfe, a young and ambitious Englishman, who will live on a Greek island a year and, who, through the trials to which a strange man – Maurice Conchis – will subject him, will discover his inner self. By integrating themes of the ancient Greek mythology with elements from his personal Greek experience, John Fowles succeeds in creating a fascinating novel, which is classical and at the same time modern. «The Magus» has been described as the cult novel of the 20th Century.

The author of the article investigates the function and artistic value of time-space category in a literary work. Attention is focused on the chronotope of Greece in the novel and its reproductions in other national translation versions, in Ukrainian and Greek in particular. The techniques of reproduction of artistic and stylistic peculiarities of the analyzed work, applied by the translators, are highlighted. Translation is understood here as the primary stage of literary reception therefore the translators turn out to be the first receiving objects within this process. As the result of the study it was found out that the Greek translation of time-space relations of the text proves to be adequate to the original text. In the Ukrainian version of the novel, the following translation techniques were used: transcoding, contextual and syntactic transformations. A more detailed philological analysis of these variants of the translation of the novel will be the subject of the further work.

Key words: chronotope, translation techniques, reception, adequacy of translation, original, semantic-stylistic structure.

Отримано: 3 липня 2017 р.

УДК 821.161.2-6(081.2''19''

Л. М. Джигун

ЕКСПРЕСІВІЗАЦІЯ ТА ІНТИМІЗАЦІЯ В ХУДОЖНЬО-МОВНІЙ ПРАКТИЦІ МЕМУАРИСТІВ

Постановка проблеми. В останні роки спостерігається певне пожвавлення в царині дослідження жанрово-стильових особливостей документальної прози. Художня творчість письменників стала предметом активного дослідження літературознавцями з початку 90-х років ХХ ст. Однак літературна мемуаристика діаспорних письменників досліджується спорадично. Досі перебуває поза науковою рефлексією її цілий пласт: зображувально-виражальні засоби, явища синтезі особистісного і суспільного, літературного і документального, специфіка композиції спогадів письменників української еміграції, експресивізація та інтимізація в їхній художньо-мовній практиці.

Аналіз останніх досліджень. Еміграційна мемуарна проза комплексно досі не вивчена, спорадично до неї зверталися Г. Костюк, І. Нікітова, О. Галич. Проблемно-тематичні та жанрово-стильові особливості літературної документалістики в Україні розглядали А. Погрібний, М. Васьків, В. Мацько, О. Коломієць, О. Галич, Є. Заварзіна, Л. Тарнашинська, К. Танчин, Т. Черкашина, В. Родигіна, Т. Швець, А. Ільків, О. Рарицький, І. Сирко, М. Федунь та ін. Щодо розмежування понять експресивності, емоційності, інтимізації чи заперечення їх тотожності або наявності експресії у спогадах діаспорних митців слова досі немає наукових розвідок. Щоправда про наявність експресивності в наукових та художніх текстах свідчать дослідження М. Ідзьо, І. Завальнюк, Н. Непійводи, Л. Булаховського, А. Корольової, Н. Дорогович, В. Чабаненка та ін. Так, першість